

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті окреслено низку підходів до формування ціннісних орієнтацій молодших школярів на сучасному етапі. Одним із найважливіших завдань школи в умовах національного відродження України постає виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості. Виховання сучасного покоління потребує серйозного оновлення змісту освіти, розробки широкого спектра проблем, пов'язаних з формуванням світоглядних орієнтацій особистості, розвитком її активності, самостійності, свідомості, самосвідомості. Розв'язання означеної проблеми можливо за умови оптимізації управління процесом виховання за допомогою гуманізації освіти, що має забезпечити утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей у суспільстві.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, навчання і виховання, молодші школярі, патріотичні почуття, самосвідомість, гідність, мужність, обов'язок, відповідальність, толерантність.

Глибокі зміни, які відбуваються на всьому європейському континенті і в Україні зокрема, призвели до того, що ми частіше стали замислюватися над реаліями, які нас оточують, переоцінювати свої погляди і позиції. Демонтуються старі ідеологічні схеми, переосмислюються цінності.

В нашій країні прагнення до демократичних цінностей та радикальні зміни, багато в чому знаходяться в різних площинах виміру. Отож, прагнучи до демократичного суспільства, доцільно встановити, який зміст ми вкладаємо в це поняття, які ціннісні орієнтації повинні бути у громадянина демократичного суспільства, чи може бути визначена парадигма демократичних цінностей.

Практична реалізація цінностей в житті відбувається з перетворенням їх на норми, відтак мова може йти не про цінності, а про нормативно-ціннісну систему, яка має свою ієрархію і характеризується найвищою цінністю. Цінності мають справжній сенс лише тоді, коли вони є включенням до такої системи [1, с. 29–30]. З огляду на сказане, стає цілком очевидно нагальна необхідність створити нову систему цінностей, яка б слугувала орієнтиром у вихованні молодого покоління, починаючи з молодшого шкільного віку. Таким чином, вибір цінностей є основним питанням при визначенні змісту виховання особистості.

З урахуванням об'єктивних та суб'єктивних умов виникає потреба побудови нової системи виховання в площині поєднання освіти, культури, духовності із збереженням ціннісних орієнтацій та критеріїв. Необхідність ціннісного підходу до навчально-виховного процесу початкової школи найшла своє відображення в основних положеннях законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Національної доктрини розвитку освіти ХХІ століття та ін. У змісті нормативно-правових документах зазначено, що суспільство потребує відповідальної, активної особистості із сформованими громадянськими, моральними, патріотичними якостями, високим професіоналізмом, гуманістичним світоглядом [2, 3, 5].

Впродовж своєї історії людство виробило систему цінностей, які мають неперехідне значення для багатьох поколінь людей: істина, добро, краса, свобода, честь, гідність, справедливість, правда та ін. У різні епохи зміст і значення означених цінностей трактувалися по-різному, але саме в них відображено прагнення людей до свободи й незалежності, до щасливого й гідного життя, вміщено вимогу перебування

суспільства на принципах гуманізму та справедливості, гармонійного поєднання особистісних і суспільних інтересів.

Сформувати належні цінності в сучасних умовах досить важко, оскільки продукування “конфліктної культури” у вигляді “сильної”, досить агресивної особистості-супермена, яка культивується в зарубіжних засобах масової інформації і з їхньої подачі в Україні – призводить до втрати моральних ідеалів [1, с. 28].

Загальновідомо, що риси ціннісного світу дитини найбільш інтенсивно формуються на переході старшого дошкільного-молодшого шкільного віку, що доведено у працях багатьох учених: О.Дем’янчука, Л.Виготського, А.Запорожця, Н.Лисенко, Н.Луїтеса, Т.Поніманської, О.Савченко та ін..

Саме у цей період життя дитина засвоює основи систематичних знань, формується фундамент її характеру, волі, світогляду, ідеалів, моральних цінностей поглядів та переконань. Оскільки загальноприйнятою серед педагогів є думка про те, що виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, то в сучасних умовах постає питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом формування “аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями”[4].

Відповідно, цінності є тим феноменом, котрий найтісніше пов’язаний зі сферою потреб людини, в яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища “зовнішнього” у явище “для себе”, тобто відбувається переорієнтація цінностей суспільних в цінності суб’єктивно значущі для самого індивіда [1, с. 31].

На сучасному етапі досить помітне місце в нашому житті посіли так звані предметні цінності, які притаманними були лише капіталістичному суспільству та досить інтенсивно й успішно розроблялися на Заході. Це – особистий інтерес, корисливість, раціональність, прибуток тощо. У нашому суспільстві саме означені прагматичні раціональні цінності набувають дедалі більшого значення, особливо для молоді, тому не можуть не виступати проблемою для педагогів, зокрема для вчителів молодших класів.

В розбудові держави значну роль відіграють як національні цінності (демократія, свобода, добробут, соціальний захист), так і духовно-моральні (принципи, погляди, моральні норми, добро, взаємодопомога, честь, гідність тощо). Здебільшого вони мають загальнолюдський характер, хоча й багато у чому специфічні, бо залежать від світосприйняття, світорозуміння та інших особливостей нації. Відповідно означені цінності відіграють важливу роль в процесі виховання майбутніх громадян України. Виховувати у дітей вміння робити власні висновки, оцінки, щодо різних життєвих ситуацій та подій, щодо самих людей та сенсу життя і завдяки цьому протистояти механічному та експансивному нав’язуванню ззовні готових, часто сумнівного змісту і походження еталонів та орієнтирів – це основне завдання початкової ланки освіти та сім’ї.

Не менш важливою рисою справжнього громадянина повинно бути бездоганне володіння державною мовою, тому необхідно активне сприяння її функціонуванню в усіх сферах суспільного життя на всій території держави.

Повертаючись до проблеми формування в молодших школярів комплексу ціннісних орієнтацій, серед яких важливими виокремлюємо: почуття обов’язку, відповідальності, гідності, толерантності, громадянської самосвідомості, честі, свободи, патріотизму, діловитості та ін.

Отож, закладаючи означені поняття молодшому школяреві, пам’ятаємо, що найперше формуємо певні обов’язки перед самим собою і перед іншими, в т.ч. і перед своєю Батьківщиною. Завдання педагогів полягає в тому, щоб у школярів

громадянський обов'язок проявлявся в активному, зацікавленому засвоєнні знань, оскільки, саме на їх основі можлива плідна діяльність громадян на ниві державотворення.

З почуттям громадянського обов'язку формується почуття відповідальності. Якщо обов'язок громадянина полягає в тому, щоб усвідомити державні, національні вимоги, трансформувати власні завдання та здійснювати їх, то якою мірою ці завдання виконуються, чи ні – питання особистої відповідальності. Почуття відповідальності – це переживання відповідності наслідків власної діяльності громадянському обов'язку.

Відповідно, громадська самосвідомість – це розумове осягнення і внутрішнє прийняття людиною того факту, що вона належить до певного соціуму.

До якостей майбутнього громадянина, на які педагогам слід звернути належну увагу, відносимо і громадянську гідність – здатність долати страх вольовими зусиллями. Звідси низка синонімічних понять: сміливість, безстрашність, самовідданість, хоробрість, відвага тощо. Почуття громадської гідності – це повага до самого себе, своєї сім'ї, роду, мови, держави.

Впродовж останніх років кардинально змінилася ситуація в державі щодо економічного та соціального розвитку. В такій ситуації не можливо уникнути виховання громадянської діловитості. Формуємо цю рису, починаючи з початкової ланки освіти, де в навчально-виховний процес введено елементи економічного виховання. Звідси, виховання громадянської діловитості повинно протистояти байдужості та безмірному користолобству. Щоб вивести людину зі стану індиферентності та сліпоти, по відношенню до всього державного, необхідно включити її в державний організм, спрямувати на ту відповідальність, яка з цим пов'язана і на ті обов'язки, які з цього випливають.

Повертаючись до вище окреслених якостей виховання в майбутніх громадян нашої держави не можливо не згадати таку рису, як громадянська толерантність. Вона виявляється як установка і повинна мати характер індивідуального добровільного вибору, формуватися шляхом засвоєння інформації та набуття власного життєвого досвіду. Педагогіка толерантності має навчити молодших школярів аналізувати ситуацію середовища в школі, сім'ї, класі, розвивати здатність до критичного самоаналізу тощо.

В умовах сьогодення належна і чи не найголовніша роль належить вихованню патріотичних почуттів. Слід наголошувати учням, що в нинішніх умовах патріотизм повинен виявлятися у мужності, рішучості, готовності відстоювати незалежність своєї держави. Майбутні громадяни повинні любити свою державу, пишатися нею, дбати про неї.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів включає такі основні чинники:

- патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність й активність, готовність трудитися на благо Батьківщини, захищати її;
- повага до Конституції, законів української держави, прийнятих в ній правових норм, потреба в їх дотриманні, висока правосвідомість;
- досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу і функціонування в усіх сферах суспільного життя і побуту;
- повага до батьків, роду, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності;

- дисциплінованість, працьовитість, творчість, піклування, моральна чистота, відповідальність, гуманність, висока культура спілкування (толерантність та полі культурність).

Означені та інші якості повинні формуватися в процесі засвоєння молодшими школярами духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання, як систем ідей поглядів, переконань, традицій та інших форм навчання й виховання. Зрозуміло, що ці якості потрібно виховувати такими методами, засобами та прийомами, які вироблені народом впродовж його всього історико-культурного розвитку, органічно поєднуючи їх з новітніми надбаннями європейського та світового культурно-педагогічного досвіду.

1. Бутковська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості // Цінності освіти і виховання : Науково-метод. зб. / О.М. Павліченко (упор.); за ред. О.В. Сухомлинської, П.Р. Ігнатенко, Р.П.Скульського.- К. , 1997.- С.27-31.
2. Закон України “Про освіту” // В кн. : Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій.- К. : ІЗМН, 1998.- С.43-75.
3. Закон України “Про загальну середню освіту” // Відомості Верховної Ради України.- 1999.- №28 від 16 липня 1999р.- С. 547-562.
4. Костюк В.В. Творче самовиявлення особистості школяра у навчально-виховному процесі.- Запоріжжя, 2000.- 156с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України XXI столітті // Педагогічна газета.- 2001.- №7(85), липень.

A number of approaches to the formation of value orientations of primary school children today is outlined in the article. One of the most important tasks of the school in terms of national revival of Ukraine appears education of harmonious, spiritually rich and nationally conscious personality. Educating of the current generation needs serious updating of educational content, development of a wide spectrum of problems associated with the formation of ideological orientations of a personality, development and activity, independence, consciousness, self-consciousness. The solution of the abovementioned problem is possible subject to optimize management of process education through the humanization of education that will ensure the establishment of priority of human values in society.

Key words: values, value orientations, training and education, junior pupils, patriotism, identity, dignity, courage, duty, responsibility, tolerance.

doi:10.15330/esu.9.137-140

УДК 37.037: 392. 3

ББК 74.900. 3

Богдан Мисак, Богдан Ковбас

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОПРИЗОВНИКІВ –ЗАХИСНИКІВ ВІТЧИЗНИ

У статті розкривається питання впливу креативності на формування якостей військово-патріотичної культури допризовників, необхідних для захисту Вітчизни.

Ключові слова: військово-патріотична культура, захист Вітчизни, військово-патріотичні якості, допризовники, креативність, формування.

Актуальність статті. Автор робить спробу розкрити проблему креативності у формуванні військово-патріотичної культури у допризовників до захисту Вітчизни.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови креативності у формуванні військово-патріотичної культури у допризовників до захисту Вітчизни.